

ОТ МАГНЕТОФОННИТЕ ЗАПИСИ И ФИШОВЕТЕ ДО ЕЛЕКТРОННИЯ КОРПУС И ИНТЕРНЕТ ДИСКУСИИТЕ (ЗА ИЗВЪРВЕНИЯ ПЪТ НА ИЗСЛЕДВАЧИТЕ НА УСТНАТА КОМУНИКАЦИЯ)

Русин Коцев (В. Търново, България)

„Може да се каже, че изследванията върху разговорната реч и в частност върху книжовно-разговорната реч са още в начален етап и не само че не обхващат с еднаква пълнота и задълбоченост всички нейни равнища, но и немалко проблеми остават дискуссионни, включително и проблеми, имащи отношение към същността и спецификата на книжовно-разговорната реч, към нейното място в системата на националния български език“. Това са част от думите на проф. Русин Русинов, с които открива „Първата научна сесия по проблемите на българската разговорна реч“ във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ на 29-ти ноември 1990 г. С тях започваме своя обзорен доклад на юбилейната десета конференция „Проблеми на устната комуникация“, защото приветствието на тогавашния ръководител на Катедрата по съвременен български език най-ясно очертава извървения път от изследвачите на устната комуникация. 25 години на усилия за изясняването на въпросната проблематика с идеята да се очертае пътят, по който трябва да се продължи занапред.

В деветте конференции, посветени на устната комуникация, са участвали общо 128 учени от университета във Велико Търново, от Института за български език при БАН, от СУ „Св. Климент Охридски“, както и от Новия български университет в София, лингвисти от Благоевград, Шумен, Пловдив и Смолян, както и изследвачи от Полша, Сърбия, Норвегия, Румъния, Украйна, Германия, Русия и Унгария. Сред редовните участници в научните конференции са: Христина Станева, Пенка Радева, Мариета Цветкова, които имат по седем участия; в шест от деветте научни конференции, посветени на устната комуникация, са участвали Рашка Йосифова, Йовка Тишева и Андреана Ефтимова; а с по пет участия са Йорданка

Маринова, Мария Илиева и Гинка Дюлгерова. В ядрото от учени, занимаващи се продължително с проблемите на устната комуникация, можем да включим още Емилия Гърнева, Цветанка Николова, Върбан Вътов, Цветан Йотов, Тодор Бояджиев, Диана Милиева, Елена Николова, Мая Велева, Цветомира Венкова, Марина Джонова, Хетил Ро Хауге.

Като проследяваме книгите, отпечатани след проведените конференции, откриваме, че докладите, включени в деветте сборника, са 243. Разпределението им по научни области разкрива следната картина:

- 48 доклада са посветени на синтактична проблематика;
- засиленият интерес през последните години поставя на второ място докладите, посветени на социолингвистична проблематика. Те наброяват 35;

- 31 доклада изследват стилистична проблематика;
- 30 доклада обхващат морфологичното равнище на устната реч;
- на проблеми на лексикологията са посветени 27 научни изследвания;

- общотеоретичните доклади са 24 на брой;
- 14 доклада са посветени на проблеми на езиковата култура;
- с фонетична проблематика са 10 от докладите, публикувани в сборниците досега;

- 9 доклада са посветени на проблемите на паралингвистиката;
- прагматична проблематика е засегната в 8 от докладите;
- 6 са докладите, свързани с фразеологията;
- 3 изследвания са по историческа проблематика;
- 3 на брой са и докладите на лингвокултурологична тематика;
- също толкова на брой са изследванията по диалектология.

Тези данни показват, че са изследвани почти равномерно всички равнища на разговорната реч, както и че са изяснени повечето общотеоретични проблеми, но се внасят и нови уточнения за някои вече утвърдени схващания. В сборниците от 2010 г. и 2013 г. може да се открие и новата посока на изследванията на устната комуникация – все повече учени се насочват към социолингвистиката и прагмати-

ката, а вероятно ще се увеличават и изследванията, засягащи лингво-културологични аспекти.

Обръщаме внимание сега на някои изследвания от посочените области на българската разговорна реч, публикувани в деветте книги „Проблеми на устната комуникация“.

1. Общотеоретичните доклади преобладават в първите книги от поредицата, като трябва да посочим изследването на Русин Русинов „Етапи във формирането на БКРР“, на Рашка Йосифова „Място на КРР в системата на общонародния език“, на Боян Байчев, Гинка Дюлгерова и Цветана Николова, отпечатани в кн. 1 от 1991 г. С теоретични въпроси се занимават още Христина Станева, Тодор Бояджиев, Елка Добрева, Диана Милиева и др. В кн. 6 от 2004 г. Стефка Петрова публикува „Към характеристиката на българската разговорна реч“.

За отбелязване са и докладите на Пенка Радева. В „Спонтанна ли е „спонтанната“ разговорна реч?“, поместена в седмия сборник от 2007 г., се ревизира понятието спонтанност и се предлага обвързването му с автоконтрола на общуващите. Според авторката между двете явления има отношение на обратна пропорционалност. Важни уточнения и разграничения на отделни явления в разговорната реч се откриват и в доклада на Пенка Радева от осмата книга (2010 г.) „Експресия и експресивност в съвременната българска разговорна реч“.

2. Сред докладите, посветени на фонетична проблематика, ще споменем „За една фонетична особеност на книжовно-разговорната реч (рефлекс на ятовата гласна)“ на Рашка Йосифова и Анелия Петкова (кн. 2, 1994 г.), „За фонетичните особености на разговорната реч“ от Тодор Бояджиев (кн. 3, 1995 г.), „Елизия на консонанти от интерпозитивни консонантни групи в българската книжовно-разговорна реч“ на Пенка Радева (кн. 4, от 1998 г.).

3. На лексикална проблематика са докладите на: Емилия Пернишка – „Стилистични изменения и разговорност“ (кн. 3, 1995 г.), Йовка Тишева – „За езиковите игри на говорещите при означаване на участници в комуникацията“ (кн. 4, 1998 г.), Мариета Цветкова – „Хиперболизация в българската разговорна реч и в средствата за масово осведомяване – цели, средства, възприемане“ (кн. 4, 1998 г.), Христина Пантелеева – „За някои думи-табу и свързаните с тях евфемизми в разговорната реч“ (кн. 5, 2001 г.).

4. С изследвания на морфологичното равнище се занимават: Йорданка Маринова, Йовка Тишева, Хетил Ро Хауге, Дафина Даскалова, Стефан Гърдев, Иван Харалампиев, Мария Илиева, Теодора Куртева, Пенка Радева, Людмила Кирова, Верка Сашева и др.

5. Най-много изследвачи насочват усилията си към синтактичните особености на устната комуникация. Сред тях са: Йорданка Маринова, Цветомира Венкова, Веса Кювлиева, Ивелина Савова, Радка Влахова, Йовка Тишева, Гинка Карабелова, Искра Ликоманова и мн. др.

6. На стилистична проблематика са посветени изследвания на: Рашка Йосифова, Русин Русинов, Христина Станева, Владислав Миланов, Мара Стойнева и др.

7. На проблеми, свързани с паралингвистиката, доклади посвещават Андреана Ефтимова и Мариана Стефанова.

8. Докладите на прагматична тематика са на колегите: Стефана Димитрова, Йовка Тишева, Хетил Ро Хауге, Антон Гецов, Емилия Гърнева и др.

9. Със социолингвистична проблематика са докладите на Боян Байчев, Владислав Маринов, Тодор Балкански и Даниела Андрей, Михаил Виденов, Елена Николова, Красимира Алексова, Христо Кючуков, София Мицова и др.

10. На все още слабо проучената лингвокултурологична проблематика са посветени докладите на Ценка Иванова и Илияна Димитрова.

Представеният обзор дотук доказва, че са взети присърце думите на проф. Р. Русинов от първата конференция, и може да се каже, че са обхванати повечето области на устната комуникация.

Трябва да обърнем внимание и на някои от източниците, послужили за научен материал на докладите, посветени на проблемите на устната комуникация.

1. Благодарение на магнетофонни записи и картотеки са направени наблюденията в следните доклади: Йорданка Маринова – „Непълнозначна лексика в българската книжовно-разговорна реч“ (кн. 1); Пенка Радева – „Реквием за звателните форми на личните собствени имена“ (кн. 1); Рашка Йосифова, Анелия Петкова – „За една фонетична особеност на книжовно-разговорната реч (рефлекс на ятовата гласна)“ (кн. 2); Стефан Гърдев – „Словосъчетания за изразя-

ване на приблизително количество в книжовно-разговорната реч“ (кн. 3); Йорданка Маринова – „Към начините за изразяване на експресивност в българската книжовно-разговорна реч“ (кн. 3); Марияна Стефанова – „Един тип желателни изказвания в българската разговорна реч“ (кн. 3); Мариета Цветкова – „Паузи на колебание в българската разговорна реч в съпоставка с други славянски езици“ (кн. 3); Пенка Радева – „Елизия на консонанти от интерпозитивни консонантни групи в българската книжовно-разговорна реч“ (кн. 4); Красимира Алексова – „Депалатализационните процеси в софийската реч като маркер на разговорността“ (кн. 5); Мария Илиева – „Субективна оценъчност в употребата на показателните местоимения“ (кн. 5); Рашка Йосифова – „Ритмична организация на българската книжовно-разговорна реч“ (кн. 5).

2. Стилизираната разговорна реч също служи като материал за изследване. За илюстрация ще посочим докладите на: Емилия Гърнева – „Книжовно-разговорната реч в системата на характерологическите средства“ (кн. 1); Върбан Въртов – „Реликтемата *на* в разговорната реч“ (кн. 3); Христина Пантелеева – „Една присъща на българската разговорна реч модална категория – простото условно наклонение (ядвам, търпявам)“ (кн. 3); Христина Станева – „Книжовно-разговорната реч и дневникът на Чудомир като тип текст“ (кн. 3); Русин Русинов – „Синтактични особености в езика на народните приказки“ (кн. 4); Върбан Въртов – „Към въпроса за синтактичните функции на звукоподражателните думи в разговорната реч“ (кн. 5); Верка Сашева – „Разговорните *та* и *па* в художествения текст“ (кн. 9).

3. Изследвачите на устната комуникация обръщат внимание не само на лингвистичните особености, но и на паралингвистичните средства, поради което някои от материалите използват записи на телевизионни предавания. На базата на такъв материал са докладите на: Добриня Даскалова – „За една от реализациите на предлога *в* книжовно-разговорната реч“ (кн. 3); Андреана Ефтимова – „Паралингвистичен етикет в публицистични телевизионни предавания на български език в българска езикова среда“ (кн. 4) и „Паралингвистичен идиолект“ (кн. 5); Емилия Гърнева – „Демагогски функциониращи „десигнатори“ в книжовно-разговорната реч (1989–1998)“ (кн. 5); Йорданка Велкова – „Да пече ли, да сеча ли? (Наблюдения върху промените по аналогия в глаголната основа)“ (кн. 9); Биляна Тодорова –

„Универбизацията като разговорен маркер в телевизионните предавания“ (кн. 9).

4. С навлизането на компютърни технологии се улесни значително процесът на събиране и обработване на материал от устната реч. Първият доклад, отпечатан в сборник, посветен на устната комуникация и използващ електронен корпус, е на Цветомира Венкова – „Някои особености на съставни съюзи с елемент да в българската разговорна реч“ (кн. 4). На базата на трите електронни корпуса, съдържащи материал от разговорната реч, са още следните доклади: Йовка Тишева, Хетил Ро Хауге – „Съюзи за противопоставяне в ролята на прагматични частици“ (кн. 5); Красимира Алексова – „Адмиративът в българската разговорна реч“ (кн. 6); Цветомира Венкова – „Съпоставима корпусна извадка на подчинените обстоятелствени изречения за време в българската и английската разговорна реч“ (кн. 6); Марина Джонова – „Конструкции от типа „аз ми се струва“ в българската разговорна реч“ (кн. 6); Атанас Атанасов – „Особености на някои безлични конструкции в разговорната реч на СБЕ“ (кн. 7); Йовка Тишева, Марина Джонова – „За някои словоредни модели за топиализация в разговорната реч“ (кн. 7); Мария Илиева – „Фрагменти от българската неофициална картина на света, фиксирани чрез местоимения“ (кн. 7); Десислава Тодорова – „Прагматични употреби на модалните наречия в разговорната реч“ (кн. 9).

5. Над материал от жанровете на комуникация в интернет са наблюденията в докладите на: Мария Бакърджиева – „Дейктивни знаци и виртуална комуникация“ (кн. 6); Людмила Кирова – „Особености в чат-разговора“ (кн. 6); Пенка Пехливанова, Стоян Буков – „Между писмената и устната комуникация“ (кн. 8) и Анита Тодорова – „Безлични структури със съществителното име **кеф** и с производните от него глаголи“ (кн. 9).

Приведените данни разкриват колко дълъг и дори стръмен е извървеният път на изследвачите, участвали в деветте великотърновски научни конференции, посветени на устната комуникация. Благодарение на всички колеги, работили по тази проблематика и изградил една стабилна основа, ние, младите изследвачи на съвременния български език, можем да стъпим върху този градеж, наподобяващ хълма Света гора, да обърнем взор назад, за да може да продължим направеното, а защо не и да намерим нови пътища, които да извървим.